

109/7/A/2015

POSTANOWIENIE

z dnia 15 lipca 2015 r.

Sygn. akt S 5/15

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Mirosław Granat – przewodniczący
Maria Gintowt-Jankowicz – sprawozdawca
Wojciech Hermeliński
Marek Kotlinowski
Sławomira Wronkowska-Jaśkiewicz,

w związku z wyrokiem z dnia 16 czerwca 2015 r. (sygn. K 25/12, Dz. U. poz. 891),

p o s t a n a w i a:

w trybie art. 4 ust. 2 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, z 2000 r. Nr 48, poz. 552 i Nr 53, poz. 638, z 2001 r. Nr 98, poz. 1070, z 2005 r. Nr 169, poz. 1417, z 2009 r. Nr 56, poz. 459 i Nr 178, poz. 1375, z 2010 r. Nr 182, poz. 1228 i Nr 197, poz. 1307 oraz z 2011 r. Nr 112, poz. 654) **przedstawić Sejmowi Rzeczypospolitej Polskiej uwagi o stwierdzonych uchybieniach i lukach w przepisach o przekształcaniu spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego.**

UZASADNIENIE

1. W sprawie o sygn. K 25/12 (Dz. U. z 2015 r. poz. 891) Trybunał Konstytucyjny rozpoznał wniosek grupy posłów na Sejm o zbadanie konstytucyjności zaskarżonych przepisów ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 2013 r. poz. 1443, ze zm.; dalej: prawo spółdzielcze lub pr. spółdz.). Najobszerniejsza część zaskarżenia dotyczyła przepisów zezwalających na przekształcanie spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego.

W pierwszej kolejności zakwestionowane zostały łącznie art. 203f – art. 203x pr. spółdz., a zatem wszystkie, z wyjątkiem jednego, przepisy regulujące przekształcenia. W wyroku z 16 czerwca 2015 r. Trybunał stwierdził, że wniosek w tej części nie spełnia wymagań formalnych przewidzianych w ustawie z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, ze zm.). Wnioskodawca przedstawił zbyt ogólne zarzuty, będące wyłącznie wyrazem przekonania o próbie eliminacji spółdzielczości pracy, które nie zostały poparte żadnymi dowodami. W konsekwencji Trybunał zobowiązany był umorzyć postępowanie w tej części.

Grupa posłów na Sejm zaskarżyła także niektóre przepisy o przekształcaniu spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego. Rozpoznając wniosek w tej części, Trybunał orzekł, że:

- art. 203n § 3 pr. spółdz. w zakresie, w jakim dotyczy zawiadamiania przez ogłoszenie, jest niezgodny z art. 2 i art. 58 ust. 1 Konstytucji,
- art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. jest niezgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 21 ust. 2 Konstytucji,
- art. 203u § 1 zdanie drugie pr. spółdz. jest zgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji,

– art. 203u § 4 i 5 oraz art. 203w § 4 pr. spółdz.: a) w zakresie, w jakim nie przewidują możliwości żądania ponownej wyceny wpisowego i wpłaconych udziałów członkowskich oraz wniesienia powództwa o ustalenie wartości wpisowego i wpłaconych udziałów członkowskich, są niezgodne z art. 64 ust. 2 Konstytucji, b) w pozostałym zakresie, są zgodne z art. 64 ust. 2 Konstytucji,

– art. 203u § 3 pr. spółdz. jest zgodny z art. 2 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 77 ust. 2 Konstytucji.

2. Trybunał stwierdził, że wydanie postanowienia sygnalizacyjnego w związku ze sprawą o sygn. K 25/12 jest konieczne z następujących względów:

Po pierwsze, niezbędne jest podjęcie interwencji legislacyjnej na skutek orzeczenia niekonstytucyjności ocenionych w tej sprawie przepisów o przekształcaniu spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego.

Po drugie, w sprawie o sygn. K 25/12 poza zakresem merytorycznego orzekania znalazły się też inne przepisy o przekształcaniu, które budzą poważne zastrzeżenia konstytucyjne. Zastrzeżenia te potwierdził przebieg rozprawy przed Trybunałem, a w szczególności uwypukliły je wypowiedzi wezwanych do udziału w rozprawie przedstawicieli Związku Lustracyjnego Spółdzielni Pracy oraz Krajowego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Inwalidów i Spółdzielni Niewidomych. Na szereg uchybień i luk w przepisach o przekształcaniu spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego wskazał Marszałek Sejmu w stanowisku do sprawy o sygn. K 25/12 z 13 września 2013 r., a także omówiła je Krajowa Rada Spółdzielcza w piśmie z 18 grudnia 2014 r. Oczekiwana interwencja legislacyjna nie może lekceważyć tych zastrzeżeń.

Po trzecie, w parlamencie trwają zaawansowane prace nad nowym prawem spółdzielczym (zob. projekt ustawy – Prawo spółdzielcze, druk sejmowy nr 980/VII kadencja z 25 lipca 2012 r.), w których powinny zostać uwzględnione standardy konstytucyjne.

3. Wprowadzone do prawa spółdzielczego na mocy ustawy z dnia 25 marca 2011 r. o ograniczaniu barier administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców (Dz. U. Nr 106, poz. 622) przepisy zezwalające na przekształcanie spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego (art. 203e – art. 203x zawarte w dodanym dziale VI, tytułu I, części I pr. spółdz.), stanowią zasadniczą nowość normatywną. Przed ich wejściem w życie zmiana formy prowadzenia działalności przez spółdzielnię pracy mogła nastąpić wyłącznie przez uprzednią likwidację spółdzielni (art. 113 – art. 129 pr. spółdz.) – co najpewniej zabezpiecza prawa członków spółdzielni pracy, a także osób trzecich (wierzycieli) – a następnie utworzenie na bazie substratu osobowego i majątkowego spółdzielni pracy innego rodzaju podmiotu, np. typowo komercyjnego, którym jest spółka prawa handlowego. W orzecznictwie Sądu Najwyższego próby przekształcania spółdzielni pracy z pominięciem właściwej procedury likwidacyjnej konsekwentnie spotykały się z zarzutem obejścia prawa (zob. m.in. wyrok SN z 20 czerwca 2007 r., sygn. akt V CSK 196/07, OSNC-ZD nr 2/2008, poz. 39 oraz powołane tam orzecznictwo).

Regulacja przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego przewidziana w art. 203e – art. 203x pr. spółdz. stanowi rozwiązanie istotnie uproszczone w porównaniu z trybem likwidacji spółdzielni pracy. Co więcej, jest to rozwiązanie w znacznym stopniu wzorowane na regulacjach ustawy z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz. U. z 2013 r. poz. 1030, ze zm.; dalej: kodeks spółek handlowych, k.s.h.) o przekształcaniu spółek prawa handlowego (art. 551 – art. 584 k.s.h.). W wielu wypadkach nowe przepisy prawa spółdzielczego stanowią dosłowne powtórzenie regulacji k.s.h. Już sam taki zabieg legislacyjny budzi zastrzeżenia konstytucyjne.

Po pierwsze, spółdzielnia, a zatem również spółdzielnia pracy, ma zasadniczo odmienny charakter od spółki prawa handlowego. Spółdzielnia jest podmiotem, który umożliwia członkom korzystanie z konstytucyjnej wolności zrzeszania się (art. 58 ust. 1 Konstytucji). W spółdzielni nie kapitał, lecz substrat osobowy ma decydujące znaczenie. Natomiast w spółce prawa handlowego dominują cele typowo komercyjne, a jej funkcjonowanie podporządkowane jest zasadzie prymatu kapitału nad czynnikiem osobowym (zob. szerzej: wyrok TK z 15 lipca 2009 r., sygn. K 64/07, OTK ZU nr 7/A/2009, poz. 110, cz. III, pkt 2). W konsekwencji stosowanie rozwiązań znanych z prawa spółek handlowych do spółdzielni może mieć miejsce tylko w wyjątkowych wypadkach, z uwzględnieniem specyfiki tych ostatnich podmiotów. W świetle art. 58 ust. 1 Konstytucji ustawodawca nie może ingerować w istotę formy organizacyjno-prawnej, którą jest spółdzielnia, przez upodobnienie jej do działalności *stricte* komercyjnej (zob. wyrok z 14 lutego 2012 r., sygn. P 17/10, OTK ZU nr 2/A/2012, poz. 14, cz. III, pkt 3.2). Tymczasem kształt przepisów o przekształceniach spółdzielni pracy świadczy, że w przeważającej mierze regulacje k.s.h. zastosowano niemal automatycznie.

Po drugie, przepisy k.s.h. o przekształcaniu spółek wywołują poważne wątpliwości w orzecznictwie oraz doktrynie. Wykorzystując te przepisy na potrzeby prawa spółdzielczego ustawodawca na ogół nie podjął trudu wyjaśnienia tych wątpliwości, a to powoduje obecnie liczne trudności w stosowaniu prawa także przy przekształceniach spółdzielni pracy. Dokonywanie w taki sposób zmian prawnych budzi poważne zastrzeżenia w świetle zasady poprawnej legislacji oraz zasady zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa, które wynikają z klauzuli demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji).

4. W sprawie o sygn. K 25/12 Trybunał sformułował konstytucyjne standardy dopuszczalności przekształcania spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego. Standardy te powinny stanowić impuls dla ustawodawcy do zmiany budzących zastrzeżenia przepisów o przekształceniu spółdzielni pracy. Powinny zostać również uwzględnione w toku prac parlamentarnych nad nowym prawem spółdzielczym.

Przekształcenie spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego jest dopuszczalne, jeżeli prawna regulacja tego procesu, we wszystkich fazach, spełnia łącznie następujące standardy konstytucyjne: 1) dobrowolności (fakultatywności) przekształcenia, 2) skutecznej ochrony praw członków przekształcanej spółdzielni pracy, 3) kontynuacji (ciągłości) podmiotu przekształcanego.

Po pierwsze, w świetle wolności zrzeszania się (art. 58 ust. 1 Konstytucji), z której korzystają członkowie spółdzielni pracy, a także zgodnie z konstytucyjnymi (art. 12 Konstytucji) oraz spółdzielczymi (art. 1 § 1 pr. spółdz.) wymogami demokracji, przekształcenie spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego nie może być przymusowe (obligatoryjne). Powinno być procesem zależnym wyłącznie od woli członków spółdzielni, a nie jej organu wykonawczego – zarządu, a tym bardziej osób trzecich. Członkowie spółdzielni przez organ przedstawicielski (walne zgromadzenie) powinni decydować, kwalifikowaną większością głosów oraz z zachowaniem odpowiedniego quorum, o zainicjowaniu tego procesu i sposobie jego przeprowadzenia. Obejmuje to w szczególności wybór docelowej formy prawnej przekształcenia.

Gwarancja wolności zrzeszania się wymaga przyjęcia procedur zapewniających członkom przekształcanej spółdzielni pracy dostęp do informacji o procesie przekształcenia, co jest również konieczne dla skutecznej ochrony ich praw. Członkowie spółdzielni pracy powinni być odpowiednio wcześniej i indywidualnie zawiadomieni na piśmie o zwołaniu walnego zgromadzenia spółdzielni, które rozpoczyna proces

przekształcenia, a także walnego zgromadzenia, na którym ma zostać podjęta uchwała o przekształceniu.

Konstytucyjna wolność zrzeszania się obejmuje prawo jednostki do wystąpienia z organizacji społecznej. W konsekwencji każdy członek spółdzielni pracy ma prawo nieuczestniczenia w spółce przekształconej. W świetle art. 58 ust. 1 Konstytucji nie można przyjmować rozwiązań krępujących swobodę jednostki w tym zakresie, w tym mających na celu zniechęcanie członków spółdzielni do skorzystania z prawa nieuczestniczenia w spółce przekształconej. Tym bardziej, że przekształcenie ma immanentny związek z prawami i obowiązkami członków spółdzielni pracy, a zatem możliwością wpływu na działania jednostki organizacyjnej, w której uczestniczą.

Po drugie, przekształcenie spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego jest dopuszczalne, jeżeli przewidziane zostały instrumenty skutecznie chroniące prawa członków przekształcanej spółdzielni pracy. Przepisy regulujące przekształcenie powinny zapewniać równą ochronę praw, w tym majątkowych, członkom spółdzielni pracy uczestniczącym oraz nieuczestniczącym w spółce przekształconej (art. 32 ust. 1 oraz art. 64 ust. 2 Konstytucji).

Ustawodawca nie może dawać pierwszeństwa interesom spółdzielni przekształcanej, a następnie spółki przekształconej, przed prawami członków spółdzielni pracy, którzy nie zdecydowali się na uczestnictwo w spółce przekształconej. Własność spółdzielcza ma bowiem służebny charakter wobec praw majątkowych członków spółdzielni. Członkowie nieuczestniczący w spółce przekształconej powinni otrzymać co najmniej zwrot wartości ich wszystkich praw majątkowych w spółdzielni pracy (art. 64 Konstytucji).

Przepisy regulujące przekształcenie powinny zapewniać również ochronę pracy świadczonej przez członków przekształcanej spółdzielni pracy (art. 24 zdanie pierwsze oraz art. 65 ust. 5 Konstytucji) w postaci kontynuacji stosunków pracowniczych. Jeżeli przekształceniu podlega spółdzielnia pracy niewidomych lub inwalidów, powinna zostać zapewniona szczególna ochrona członkom tej spółdzielni, zarówno uczestniczącym, jak i nieuczestniczącym w spółce przekształconej. W świetle art. 69 Konstytucji władze publiczne zobowiązane są zapewnić członkom spółdzielni o ograniczonych możliwościach adaptacyjnych pomoc w przysposobieniu do pracy na nowych warunkach.

Po trzecie, z istoty przekształcenia wynika, że musi być ono oparte na zasadzie kontynuacji, czyli ciągłości podmiotu przekształcanego. Ustawodawca zobowiązany jest przyjąć regulacje szczegółowe, zmierzające do zapewnienia w jak najszerszym zakresie tożsamości personalnej i majątkowej przekształcanego podmiotu. Jest to również konieczne dla ochrony praw wierzycieli spółdzielni pracy. Zarazem ustawodawca nie może wprowadzać rozwiązań, które prowadziłyby do dekompozycji stosunków korporacyjnych i majątkowych w przekształcanym podmiocie. Dobrodziejstwem zasady kontynuacji nie powinny być obejmowane osoby trzecie, czyli niebędące członkami spółdzielni przekształcanej. Powodowałyby to nie tylko wadliwość konstrukcyjną i systemową przyjętej regulacji (art. 2 Konstytucji), lecz także ingerencję w wolność zrzeszania się (art. 58 ust. 1 Konstytucji) oraz prawa majątkowe członków spółdzielni (art. 64 Konstytucji).

5. W sprawie o sygn. K 25/12 konstytucyjne standardy dopuszczalności przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę prawa handlowego posłużyły Trybunałowi do oceny zaskarżonych przepisów prawa spółdzielczego. W związku z orzeczeniem niekonstytucyjności części z tych przepisów niezbędne jest podjęcie niezwłocznej interwencji legislacyjnej.

5.1. Po pierwsze, Trybunał orzekł, że art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. jest niezgodny z art. 64 ust. 2 Konstytucji. Przepis ten przewidywał proporcjonalne zmniejszenie wypłat należnych członkom spółdzielni pracy nieuczestniczącym w spółce przekształconej, jeżeli ich suma przekroczyłaby 10% wartości bilansowej spółdzielni pracy określonej w planie przekształcenia. Tym samym derogowany przepis chronił interesy członków spółdzielni pracy uczestniczących w przekształceniu, kosztem praw majątkowych członków spółdzielni, którzy nie wyrazili woli uczestnictwa w spółce przekształconej.

Zgodnie z art. 203w § 1 pr. spółdz., członkowi spółdzielni pracy, który nie złożył oświadczenia o uczestnictwie w spółce przekształconej, przysługuje roszczenie o wypłatę kwoty odpowiadającej sumie wysokości wniesionego do spółdzielni wpisowego, wpłaconego udziału członkowskiego oraz udziału członkowskiego z podziału nadwyżki bilansowej. Przepis ten zapewnia tylko minimalny standard ochrony praw majątkowych członków spółdzielni nieuczestniczących w spółce przekształconej. Ustawodawca powinien przestrzegać tego standardu z tym większą starannością, że w obowiązującym stanie prawnym członek spółdzielni pracy nieuczestniczący w spółce przekształconej nie ma prawa do udziału w pozostałej, na ogół niewspółmiernie większej części majątku spółdzielni, w wypracowaniu którego brał udział (zob. szerzej: pkt 7 poniżej). W konsekwencji nie jest dopuszczalne obniżenie wysokości tych wypłat.

Trybunał podkreśla, że derogowany art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. miał bogatą treść normatywną. Związany był z konstrukcyjną dla procesu przekształcenia zasadą kontynuacji (ciągłości) przekształcanego podmiotu. Miał na celu zagwarantowanie tożsamości majątkowej przekształcanego podmiotu, co jest konieczne również z uwagi na ochronę praw wierzycieli. A zatem w związku z orzeczeniem niekonstytucyjności art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. ustawodawca powinien zastąpić derogowaną treść normatywną regulacją, która pełniłaby zbliżoną funkcję, ale nie ingerowałaby w prawa majątkowe członków przekształconej spółdzielni pracy.

Ustawodawca, działając w ramach standardów konstytucyjnych (zob. pkt 4 powyżej), ma swobodę wyboru odpowiedniego środka prawnego. Powinien jednak środek ten umiejscowić na właściwym etapie procesu przekształcenia. Warto odnotować, że stosowanie derogowanego art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. mogło powodować poważne trudności, albowiem w chwili podejmowania uchwały o przekształceniu, a właściwie podczas sporządzania jej projektu, nie jest jeszcze znana liczba członków, którzy nie chcą uczestniczyć w spółce przekształconej, ani liczba członków, którzy zgłoszą roszczenie o wypłatę. W obowiązującym stanie prawnym oświadczenie o uczestnictwie w spółce przekształconej może być złożone w terminie miesiąca od dnia podjęcia uchwały o przekształceniu (art. 203p pr. spółdz.).

5.2. Po drugie, z uwagi na orzeczenie niekonstytucyjności art. 203n § 3 pr. spółdz. w zakresie, w jakim przepis ten dotyczy zawiadamiania przez ogłoszenie o zamiarze podjęcia uchwały o przekształceniu, niezbędna jest zmiana przepisów, która jednoznacznie przesądzi, że dopuszczalne jest wyłącznie indywidualne pisemne zawiadamianie członków przekształconej spółdzielni pracy.

W wyroku o sygn. K 25/12 Trybunał stwierdził, że wykładnia pojęcia „ogłoszenie” z art. 203n § 3 *in fine* pr. spółdz. powoduje rozbieżności, które są nie do pogodzenia z wynikającymi z art. 2 Konstytucji zasadami poprawnej legislacji. Jednakże nade wszystko zawiadamianie członków przekształconej spółdzielni pracy przez ogłoszenie godzi w przysługującą im wolność zrzeszania się (art. 58 ust. 1 Konstytucji). Zawiadamianie w inny sposób niż indywidualnie nie stwarza bowiem pewności, że przekazywana informacja dotrze do adresata, w tym również w odpowiednim czasie. W konsekwencji członek spółdzielni może być pozbawiony możliwości wykonywania swoich praw w spółdzielni

lub zapoznania się z istotnymi dla niego dokumentami, co stanowi ingerencję w konstytucyjnie gwarantowaną wolność zrzeszania się (art. 58 ust. 1 Konstytucji). Ze względów dowodowych, w tym z uwagi na prawo do zaskarżania uchwał walnego zgromadzenia, indywidualnemu pisemnemu zawiadomieniu członka spółdzielni powinno towarzyszyć potwierdzenie jego otrzymania.

Trybunał sygnalizuje, że członkowie przekształcanej spółdzielni pracy powinni być zawiadamiani indywidualnie i w odpowiednim terminie nie tylko o zamiarze podjęcia uchwały o przekształceniu, lecz także o zwołaniu walnego zgromadzenia członków spółdzielni, na którym ma się odbyć głosowanie nad tą uchwałą (art. 203j pkt 5 pr. spółdz.). Takie same wymagania powinny dotyczyć również zawiadamiania członków spółdzielni pracy o zwołaniu walnego zgromadzenia, na którym ma się odbyć głosowanie nad uchwałą wszczynającą proces przekształcenia (zob. szerzej: pkt 8 poniżej). Przyjmując odpowiednie regulacje, prawodawca może wzorować się na znowelizowanych przepisach ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (Dz. U. z 2013 r. poz. 1222, ze zm.). Art. 8³ ust. 6 zdanie pierwsze tej ustawy, umiejscowiony w rozdziale 1¹ (zatytułowany „Prawa członków spółdzielni mieszkaniowej”) przewiduje, że o czasie, miejscu i porządku obrad walnego zgromadzenia lub jego części zawiadamia się wszystkich członków na piśmie co najmniej 21 dni przed terminem posiedzenia walnego zgromadzenia lub jego pierwszej części.

Nie można również tracić z pola widzenia, że dla zapewnienia rzeczywistej i skutecznej ochrony praw członków przekształcanej spółdzielni pracy – którymi mogą być także inwalidzi lub niewidomi – nie jest wystarczające samo wskazanie w zawiadomieniu miejsca oraz terminu, w których członkowie spółdzielni mogą zapoznać się dokumentacją dotyczącą przekształcenia (art. 203n § 2 pr. spółdz.). Wielu członków spółdzielni pracy, z uwagi na ograniczenia fizyczne i inne trudności, może wówczas nie być w stanie zapoznać się z tymi informacjami. Minimalny standard ochrony członków spółdzielni w tym zakresie gwarantuje art. 203n § 3 *in principio* pr. spółdz., który przewiduje, że do zawiadomienia dołącza się projekt uchwały o przekształceniu oraz projekt umowy albo statutu spółki przekształcanej. Ustawodawca powinien rozważyć, czy nie jest zasadne zwiększenie tej ochrony za pomocą wymagania załączenia do zawiadomienia także innych dokumentów (np. wyceny składników majątku spółdzielni, sprawozdania finansowego – zob. art. 203l § 3 pr. spółdz.).

5.3. Po trzecie, w wyroku o sygn. K 25/12 Trybunał podkreślił, że z art. 64 w związku z art. 45 ust. 1 Konstytucji wynika, że członkowie przekształcanej spółdzielni pracy powinni mieć prawo do sądowej weryfikacji wyceny ich praw majątkowych w spółdzielni. Do zakresu swobody regulacyjnej ustawodawcy zwykłego należy możliwość określenia etapów poprzedzających zwrócenie się do sądu. Nie może to jednak powodować zamknięcia, bezpośrednio lub pośrednio, drogi sądowej (art. 77 ust. 2 Konstytucji).

Trybunał stwierdził, że powyższego standardu nie spełniają art. 203u § 4 i 5 oraz art. 203w § 4 pr. spółdz. w zakresie, w jakim nie przewidują możliwości żądania ponownej wyceny wpisowego i wpłaconych udziałów członkowskich oraz wniesienia powództwa o ustalenie wartości wpisowego i wpłaconych udziałów członkowskich. Tymczasem nie jest wykluczone istnienie zastrzeżeń co do wyceny tych praw majątkowych, a w szczególności wpłaconych udziałów członkowskich, które – jak trafnie wskazał Marszałek Sejmu w piśmie do sprawy o sygn. K 25/12 – mogą podlegać waloryzacji.

W konsekwencji w wykonaniu wyroku o sygn. K 25/12 ustawodawca powinien zagwarantować członkom przekształcanej spółdzielni pracy, zarówno uczestniczącym, jak i nieuczestniczącym w spółce przekształcanej, prawo do skutecznej sądowej kontroli

wyceny ich wszystkich praw majątkowych w spółdzielni, a zatem również wpisowego oraz wpłaconych udziałów członkowskich.

6. Jednym z obszarów, w których przepisy o przekształcaniu spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego wymagają najpilniejszych zmian, jest regulacja przewidziana w art. 203s § 2 i 3 pr. spółdz. Liczne zastrzeżenia względem tego przepisu przywołał Marszałek Sejmu (s. 77-79 pisma z 13 września 2013 r.). Również w literaturze podkreśla się, że art. 203s § 2 i 3 pr. spółdz. budzi wątpliwości nie tylko co do poprawności konstrukcyjnej i systemowej (art. 2 Konstytucji), lecz także w świetle wolności zrzeszania się (art. 58 ust. 1 Konstytucji) oraz ochrony praw majątkowych (art. 64 Konstytucji) członków przekształcanej spółdzielni pracy (zob. szerzej m.in. A. Szumański, *Nowe rodzaje przekształceń w spółki handlowe – uwagi systemowe*, „Monitor Prawa Handlowego” nr 1/2011, s. 16 i n.; A. Witosz, *Łączenie, podział i przekształcanie spółek handlowych*, Warszawa 2013, s. 436-442).

6.1. Zgodnie z art. 203s § 1 pr. spółdz., wpisywane przez członka spółdzielni pracy uczestniczącego w przekształceniu, wpłacone udziały członkowskie oraz udziały członkowskie z podziału nadwyżki bilansowej, stają się w dniu przekształcenia wkładami wnoszonymi przez wspólnika na pokrycie kapitału zakładowego przekształcanej spółki kapitałowej albo wkładami wnoszonymi przez wspólnika do przekształcanej spółki osobowej, z zastrzeżeniem przepisów k.s.h. dotyczących wysokości kapitału zakładowego oraz wartości nominalnej udziału w spółce kapitałowej.

Art. 203s § 2 pr. spółdz. wskazuje jednak, że „umowa spółki może przewidywać, że członkowie spółdzielni pracy, którzy przystąpili do spółki, mogą wносить także inne wkłady niż przewidziane w § 1”. Regulacja ta narusza konstrukcyjną dla procesu przekształcenia zasadę kontynuacji (ciągłości). W razie skorzystania przez członków przekształcanej spółdzielni pracy z przewidzianego w tym przepisie uprawnienia nie nastąpi przekształcenie spółdzielni pracy w spółkę w układzie, w jakim funkcjonowała ona dotychczas. Dojdzie do przekształcenia połączonego ze swego rodzaju dekompozycją układu przekształcanego podmiotu. W konsekwencji nie bez racji w literaturze postawiono pytanie, „czy taka konstrukcja, choć przyjęta przez ustawodawcę, jest jeszcze przekształceniem, czy właściwie powstaniem spółki z wykorzystaniem tylko instytucji przekształcenia” (A. Witosz, *Łączenie...*, s. 437).

Trybunał podziela obawy Marszałka Sejmu, że na skutek wniesienia przez niektórych członków przekształcanej spółdzielni dodatkowych wkładów status dotychczasowych członków spółdzielni w przekształcanej spółce może diametralnie się różnić. Może to prowadzić do naruszenia nakazu równej ochrony praw majątkowych członków przekształcanej spółdzielni pracy (art. 64 ust. 2 Konstytucji). Należy dodać, że art. 203s § 2 pr. spółdz. nie określa procedury wyceny tych dodatkowych wkładów ani – tym bardziej – zasad weryfikacji tej wyceny.

6.2. Trybunał stwierdził, że jeszcze dalej idące zastrzeżenia budzi art. 203s § 3 pr. spółdz. Na mocy tego przepisu „umowa spółki może przewidywać, że założycielami spółki przekształcanej mogą być osoby niebędące członkami spółdzielni przekształcanej”.

Istotą przekształcenia jest kontynuacja (ciągłość) przekształcanego podmiotu. Tym samym w procesie przekształcenia niedopuszczalne jest występowanie „założycieli spółki przekształcanej”, co na dodatek błędnie sugeruje, że mamy do czynienia z powstaniem nowego podmiotu prawa. W art. 203s § 3 pr. spółdz. nie chodzi bowiem o „założyciela spółki” zdefiniowanego w art. 301 § 3 k.s.h. („Osoby podpisujące statut są założycielami spółki”), lecz o osoby trzecie, które korzystając z przekształcenia spółdzielni pracy w

spółkę prawa handlowego, chcą do niej przystąpić. Trafnie podkreślił Marszałek Sejmu, że przyjęcie takiego rozwiązania, którego odpowiednika nie ma w przepisach k.s.h. o przekształceniach spółek, burzy konstrukcję przekształcenia, albowiem dobrodziejstwem zasady kontynuacji majątkowej oraz personalnej zostają objęte osoby trzecie, niemające do tego żadnego tytułu prawnego. Art. 203s § 3 pr. spółdz. jest niespójny z art. 203h § 3 pr. spółdz., który przewiduje, że członkowie spółdzielni pracy uczestniczący w przekształceniu stają się z dniem przekształcenia współnikami spółki przekształconej.

Co więcej, prawo spółdzielcze w art. 203s § 3 nie przewiduje żadnych ograniczeń w zakresie obejmowania przez osoby trzecie udziałów lub akcji w spółce przekształconej. W konsekwencji członkowie przekształcanej spółdzielni pracy, którzy stali się współnikami lub akcjonariuszami spółki przekształconej, mogą znaleźć się w niej w mniejszości kapitałowej, a zatem również decyzyjnej. Nie zostali wyposażeni w odpowiednie środki ochrony przed tego typu zabiegami. O przystępujących do spółki przekształconej osobach trzecich mogą się dowiedzieć dopiero w chwili zawierania umowy spółki. Albowiem dopiero po złożeniu oświadczeń o uczestnictwie w spółce przekształconej zawierana jest umowa lub podpisany statut spółki przekształconej i znany jest ostateczny skład osobowy spółki przekształconej (art. 203q pr. spółdz.).

W stanowisku Marszałka Sejmu oraz literaturze podniesiono, że art. 203s § 3 pr. spółdz. w istocie tworzy podstawę prawną przejęcia kontroli nad przekształconą spółką przez inwestorów zewnętrznych, niebędących członkami przekształcanej spółdzielni pracy. Nie jest to rozwiązanie proporcjonalne, albowiem cel w postaci przystąpienia inwestora do spółki przekształconej można „prosto i bezpiecznie od strony prawnej” osiągnąć po dniu przekształcenia, na zasadach ogólnych przewidzianych w k.s.h., które zapewniają dotychczasowym współnikom lub akcjonariuszom odpowiednie środki ochrony prawnej (zob. A. Szumański, *Nowe rodzaje...*, s. 17-18).

Wobec powyższego niezbędne jest podjęcie stosownych działań legislacyjnych mających na celu uchylenie lub nowelizację art. 203s § 2 i 3 pr. spółdz.

7. W piśmie Krajowej Rady Spółdzielczej do Trybunału z 18 grudnia 2014 r. podkreślono, że największym problemem związanym z procesem przekształceń jest kwestia rozliczeń z członkami spółdzielni pracy, którzy nie wyrazili zgody na przystąpienie do spółki powstającej na bazie przekształconej spółdzielni pracy. Stanowisko to znalazło potwierdzenie w przebiegu rozprawy przed Trybunałem 16 czerwca 2015 r. w sprawie o sygn. K 25/12. Świadczy o tym również derogacja art. 203o § 2 pkt 2 pr. spółdz. (zob. pkt 5.1 powyżej).

Krajowa Rada Spółdzielcza w piśmie z 18 grudnia 2014 r. wyjaśniła, że z uwagi na konstrukcyjną dla prawa spółdzielczego zasadę jeden członek – jeden głos, spółdzielnie w swoich statutach określają udziały na poziomie niewygórowanym (kilkaset złotych), które ewidencjonowane są w odrębnym funduszu. Właściwy majątek spółdzielni stanowią natomiast środki zaewidencjonowane w funduszu zasobowym oraz innych funduszach własnych tworzonych i prowadzonych na zasadach określonych w statucie spółdzielni (art. 78 pr. spółdz.). Nie uwzględnia tego obowiązująca regulacja rozliczeń z członkami spółdzielni nieuczestniczącymi w spółce przekształconej, które ograniczone są do zwrotu wartości wpisowego, wpłaconego udziału członkowskiego oraz udziału członkowskiego z podziału nadwyżki bilansowej (art. 203w § 1 pr. spółdz.). W konsekwencji w razie podjęcia decyzji o nieuczestniczeniu w spółce przekształconej członek spółdzielni ma prawo do wypłaty – jak określiła to Krajowa Rada Spółdzielcza – „jedynie szczątkowej części” majątku spółdzielni. Rozwiązanie to jest niespójne z art. 3 pr. spółdz., który podkreśla, że majątek spółdzielni jest prywatną własnością jej członków.

Trybunał podziela stanowisko, że przewidziane w art. 203w § 1 pr. spółdz. zasady rozliczeń są niekorzystne dla członków spółdzielni pracy nieuczestniczących w spółce przekształconej. Mogą wpływać na składanie oświadczeń o przystąpieniu do spółki przekształconej tylko z uwagi na obawę o utratę prawa do części majątku spółdzielni, co trudno pogodzić z wolnością zrzeszania się (art. 58 ust. 1 Konstytucji). Zarazem na gruncie obowiązujących przepisów dochodzi do nieuprawnionego zróżnicowania sytuacji prawnej członka spółdzielni pracy, który nie przystąpił do spółki przekształconej, z sytuacją prawną członka spółdzielni w razie jej likwidacji. W tym drugim wypadku cały majątek spółdzielni, po spłaceniu wszelkich należności, najczęściej dzielony jest pomiędzy członków spółdzielni, z uwzględnieniem również byłych członków, którym do chwili przejścia albo postawienia spółdzielni w stan likwidacji nie wypłacono wszystkich udziałów (art. 125 pr. spółdz.).

Z uwagi na powyższe ustawodawca, dokonując niezbędnych zmian w przepisach o przekształcaniu spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego, powinien rozstrzygnąć, czy członkowie spółdzielni pracy nieuczestniczący w spółce przekształconej nie powinni otrzymywać więcej niż tylko minimum w postaci pełnej wartości „wkładów” do spółdzielni (art. 203w § 1 pr. spółdz.). Ustawodawca powinien również rozważyć, czy członkowie spółdzielni pracy nieuczestniczący w spółce przekształconej powinni otrzymywać ekwiwalent liczony według – tak jak obecnie – wartości bilansowej majątku spółdzielni (art. 203w § 1 pr. spółdz.), czy też rzeczywistej (rynkowej) wartości tego majątku. To drugie rozwiązanie jest bliższe standardom konstytucyjnym (art. 64 Konstytucji). Trybunał raz jeszcze podkreśla, że ustawodawca nie może dawać pierwszeństwa interesom spółki przekształconej, a tym samym również członków spółdzielni pracy uczestniczących w przekształceniu, przed prawami majątkowymi członków spółdzielni nieuczestniczących w spółce przekształconej.

8. Przedstawione uwagi dotyczą najpoważniejszych zastrzeżeń konstytucyjnych do przepisów o przekształcaniu spółdzielni pracy w spółki prawa handlowego. Nie wyczerpują jednak dostrzeżonych w tych przepisach uchybień i luk. Warto wskazać między innymi, że ustawodawca powinien nadać większe znaczenie uchwale walnego zgromadzenia członków spółdzielni pracy wszczynającej proces przekształcenia spółdzielni pracy w spółkę (art. 203j pkt 1, art. 203k pr. spółdz.). Rozpoczęcie procesu przekształcenia od podjęcia tej uchwały daje wyraz zasadzie demokracji w spółdzielniach, w których każdy członek ma jeden głos, bez względu na liczbę posiadanych udziałów. Jednakże w obecnym stanie prawnym regulacja dotycząca tej uchwały jest nazbyt lakoniczna. Ogranicza się do ustanowienia wymagania, że uchwała ta powinna określać typ spółki, w którą ma zostać przekształcona spółdzielnia pracy (art. 203k § 2 pr. spółdz.). Prawo spółdzielcze nie wskazuje jednak, na podstawie jakich danych członkowie spółdzielni pracy mają zdecydować o głosowaniu „za” wszczęciem procesu przekształcenia lub „przeciw” niemu. Plan przekształcenia zostaje bowiem sporządzony dopiero po podjęciu tej uchwały (zob. art. 203j pr. spółdz.). Prawo spółdzielcze nie gwarantuje również członkom spółdzielni pracy indywidualnego pisemnego zawiadomienia w odpowiednim czasie o zwołaniu walnego zgromadzenia, na którym ma się odbyć głosowanie nad tą uchwałą (por. art. 203n pr. spółdz.).

W związku z powyższym Trybunał Konstytucyjny postanowił wystąpić w niniejszej sprawie z sygnalizacją do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.